

PRO MEMORIA

ISSN 1392–2831 Tautosakos darbai XXXIX 2010

NIKOLAJŲ MICHAILOVĄ IŠLYDINT

1967–2010

1993 m. balandis, Epanas (Pietų Tirolis)
Nuotrauka iš Tatjanos Civjan šeimos archyvo

Baltistikai, ypač baltų mitologijai, vėl skaudus smūgis – 2010 m. gegužės 25 d. Udinėje (šiaurės Italija) staiga mirė šio miesto universiteto profesorius Nikolajus Michailovas. Ši netektis itin skaudi mums, lietuviams, nes velionis buvo ne tik puikus savo srities specialistas, labai mylėjęs Lietuvą, turėjęs čia daugybę draugų, bet ir patraukli, tiesa, tragiška asmenybė.

Nikolajus Michailovas gimė 1967 m. birželio 11 d. Maskvoje. Jo motina – žymi rusų kalbininkė Tatjana Civjan, dar ir šiuo metu dirbanti Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institute.

1989 m. Nikolajus Michailovas baigė Maskvos universitetą, klasikinės filologijos specialybę, ir iš karto įstojo į Slavistikos (tada Slavistikos ir balkanistikos) instituto aspirantūrą, vadovu jam buvo paskirtas akademikas Nikita Tolstojus. Tiesa, dar studentas, Michailovas 1988 m. Maskvoje prie Lietuvos pasiuntinybės suorganizavo lietuvių kalbos kursus ir juose dėstė. Tarp jo mokinių čia buvo ir dabar bene žymiausia Lietuvos filologų atstovė Maskvoje Marija Zavjalova.

1990 m. Nikolajus Michailovas išvyko į Italiją, deja, ne į kokią nors mokslinę stažuotę, o į kažkokią suvenyrų gamyklą, nes, pajutęs depresijos požymius, ryžosi iš esmės pakeisti aplinką. Eksperimentas pavyko. 1992 m. rusų kalbą ir slavų mitologiją jis dėsto Pizos universitete. Čia susidraugauja su profesoriumi, būsimuoju Vilniaus universiteto garbės daktaru Pietro U. Diniu. 1995 m. abu kalbininkai įsteigia baltistikos problemoms skirtą žurnalą *Res Balticae (Baltistikos dalykai)*. Kalbininkui suteikiama Italijos pilietybė. Itališkai jis kalba jau be jokio akcento.

1994–1996 m. Michailovas dėstė ir Trento universitete. 1998 m. Leideno universitete (Olandija) jis apgina daktaro disertaciją *Ankstyvieji slovėnų kalbos paminklai*. Disertaciją parašė vokiškai. Po konkurso jis tais pačiais metais paskiriamas Udinės universiteto profesoriumi, katedros vedėju. Atrodė, kad kalbininko laukia graži mokslininko karjera. Deja, negailestinga liga nebuvo išgydyta – ji tik laikinai pasislėpė. Vėliau mėginta gydytis ir Vilniuje. Tikriausiai jo sveikatai galėjo turėti įtakos ir įvykis, kai jį, vos baigusį vidurinę mokyklą, partrenkė kariška mašina ir beveik buvo prarasta viltis, kad jis atgaus sąmonę.

1995 metų vasarą po penkerių metų pertraukos kalbininkas su labai simpatiška žmona, tiroliete, vokiečių kalbos ir istorijos mokytoja, atvyko į savo gimtąjį kraštą, ilgesnį laiką praleido Lietuvoje, susitiko su senais draugais, lankėsi ir šio straipsnio autoriaus namuose. Atrodė laimingas, tikriausiai neįjautė, kokie sunkumai jo dar laukia ateityje.

Į baltistiką Nikolajų atvedė Vladimiras Toporovas. Viena proga jis yra prasitaręs, kad Toporovo rūpestinga globa jį lydėjo nuo pat gimimo iki mokslininko mirties. Nikolajaus pažintis su baltistika prasidėjo nuo latvių kalbos.

1977 m., taigi kai būsimajam kalbininkui buvo sukakęs vos pirmasis dešimtmetis, ir jo tėvai kartu su juo rengėsi važiuoti atostogauti į Dubultas, Vladimiras Toporovas jam ne tik išsamiai papasakojo apie Latviją ir kitas Baltijos šalis, paaiškino, kaip šiose „užsienio šalyse“ reikia elgtis, bet ir parašė mažutį rusų–latvių kalbų žodynėlį ir nurodė, kad turi jį išmokti, o būdamas Latvijoje dar papildyti ir naujais žodžiais. Grįžęs Nikolajus savo globėjui privalėjo papasakoti, ką sužinojo ir ką naujo išmoko šioje šalyje.

Po poros metų Nikolajus kartu su motina ir Vladimiru Toporovu dalyvavo Slavistikos ir balkanistikos instituto surengtoje ekspedicijoje Pelesoje ir gretimuose kaimuose. Čia Toporovas jam ir savo dukrai Aniutai dėstė lietuvių kalbos gramatikos pagrindus, kartu skaitė pasakas ir kitokius tekstelius. Iš to meto pamokų Nikolajaus atmintyje išliko ir pirmas lietuviškos poezijos posmas:

Ant marių krašto, Palangos miestelėj,
Kur mus išplėšė mūsų neprieteliai,

Yr aukštas kalnas, Birute vadintas,
Žalioms pušelioms gražiai apsodintas.

Ir po daugelio metų Nikolajus kartais padeklamuodavo šią Silvestro Valiūno poemos pradžią.

Intensyviai mokytis lietuvių kalbos Nikolajus pradėjo jau studijuodamas universitete. Čia jam padėdavo mokslo draugas Darius Alekna. O tikrais „lituanistikos universitetais“ jam tapo Venanto Mačiekaus vadovaujamos kraštotyriminkų ramuvos kompleksinės ekspedicijos. Į jas Nikolajus pateko taip pat Vladimiro Toporovo rūpesčiu. 1985 m. Nikolajus kartu su Kazimieru Eigminu jau rinko vietovardžius Mielagėnų apylinkėse. Vėliau juodu dešimtį metų susirašinėjo lotyniškai. Jau tada jis laisvai kalbėjo lietuviškai. O dėl ypač geros tarties jam kartais tekdavo atsidurti ir truputį juokingose situacijose. Pavyzdžiui, jo draugas Kazimieras Eigminas kartą savo bičiulio paklausė, kodėl jo rusiškas vardas, o žinomas mūsų klasikinės filologijos specialistas Leonas Valkūnas, susipažinęs su Nikolajumi, pasiteiravo, kaip jam iš Lietuvos pavyko įstoti į Maskvos universitetą.

Šio straipsnelio autorius pirmą kartą su Nikolajumi, dar studentu, susipažino Maskvoje ir kartu praleido visą dieną (veikiausiai tai buvo liepos 5-oji – Vladimiro Toporovo gimimo diena). Jų pokalbiuose Nikolajui neprireikė nė vieno rusiško žodžio, o savo naujojo pažįstamo net porą kartų paklausė, kodėl jis vieną ar kitą žodį sukirčiavo kitaip, negu nurodoma *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*.

Iš daugybės Lietuvoje praleistų dienų Nikolajui Michailovui tikriausiai ypač įsiminė 2000 m. lapkričio 15-oji. Tą dieną Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus kalbininkui įteikė Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimą.

Nikolajaus namai Maskvoje tokiems aistringiems ramuvos keliautojams, kaip Kazimieras Eigminas, tapo tartum tarpine stotimi jų tolimosioms kelionėms. Iš čia jie patraukdavo kur nors į Uralą, Pamyrą, Kamčiatką ir kitas egzotiškiausias, sunkiai pasiekiamas Sovietų Sąjungos vietas. Tatjana Civjan prisimena: „Mūsų namai, kol Kolia studijavo universitete, buvo lyg koks pereinamasis kiemas, visą laiką gyvendavo lietuviai. Būdavo po penkis, septynis tekdavo ant grindų guldyti. Šviesios atminties Kazimieras Eigminas, reto gerumo ir delikatus žmogus, buvo toks drovus, kad miegodavo po fortepionu.“*

Sunku įsivaizduoti, kaip jautėsi motina iš Italijos skrisdama į Maskvą su vieninteliu savo sūnaus pelenų urna. Galėjo ji nebent pasiguosti, kad pelenais nepavirto ir nepavirs jo parašytos ar sudarytos knygos (*Elementi fondamentali della grammatica russa. Morfologia*, Trento, 1992 (su bendraautoriais); *Mitologia Slava*, Pisa, 1993; *I monumenti linguistici sloveni dell' „Epoca dei manoscritti“*, Pisa, 1997; *Baltische und slawische Mythologie*, Madrid, 1998; *Frühslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV Jh. bis 1550)*, Amsterdam, 1998; V. Toporov. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*, Vilnius, 2000)

---

* Juozo Budraičio, Tatjanos Civjan ir Marijos Zavjalovos pašnekesys. Maskva, Jurgio Baltrušaičio namai, 2008 metų rugpjūčio 13 diena, kn.: *Vladimiras Toporovas ir Lietuva*, sudarė A. Sabaliauskas, J. Zabarskaitė, Vilnius, 2008, p. 232.

ir daugybė straipsnių (dalis jų paskelbta Lietuvoje). Draugų ir kolegų pareiga – sudaryti jo straipsnių rinktinę ir darbų bibliografiją.

2010 m. gegužės 28 d. jo ekselencija vyskupas Juozas Tunaitis prieš vakarines šv. Mišias Vilniaus arkikatedroje priminė, kad jos bus aukojamos ir už profesorių, baltų kalbų tyrinėtoją Nikolajų Michailovą. Čia paskutinę pagarbą savo nuostabiam bičiuliui atidavė ir būrelis buvusių ramuviškių, kuriuos su velioniu siejo malonūs jaunystės prisiminimai.

Algirdas Sabaliauskas